

Vart är Kina på väg?

Anders Nilsson

Vart är Kina på väg?

Anders Nilsson

Om författaren

Anders Nilsson är redaktör för Tankeverksamheten. Tillsammans med Örjan Nyström har han bl.a. skrivit böckerna *Den sociala demokratins andra århundrade* (Stockholm: Atlas 2005) och *Jämlikhetsnormen* (Göteborg: ABF/Tankeverksamheten 2012). Mellan åren 2000 och 2009 var han ansvarig för ett utbytesprogram mellan LO Göteborg och den Allkinesiska fackföreningsfederationens distriktsorganisation i Shanghai. I delar bygger denna rapport på kontakter med personer inom och utom fackföreningar och parti i Shanghai.

Författarna svarar själva för framlagda uppfattningar i Tankeverksamhetens skrifter.

Ansvarig utgivare: Ann-Sofie Hermansson
www.tankeverksamheten.se
redaktion@tankeverksamheten.se

ISBN 978-91-87077-47-0

Göteborg 2015

Vart är Kina på väg?

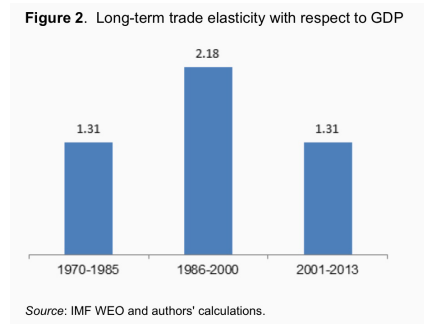
Kina har varit i rubrikerna under sommaren, med börsras i Shanghai och devalvering av valutan. Hur står det egentligen till med världens största land och näst största ekonomi?

Sedan några år tillbaka är Kina i färd med att skifta tillväxtstrategi, från en modell som vilat på stora utländska direktinvesteringar och varuexport, till en ny modell som bygger på egna investeringar för innovation som källa till tillväxt och inhemsk konsumtion som drivkraft för efterfrågan. Intentionerna finns uttryckta i rapporten *China 2030. Building a Modern, Harmonious and Creative High Income Society*, som utarbetats gemensamt av Världsbanken och den kinesiska regeringens utredningstjänst DRC (2012).

I vilken grad Kina lyckas genomföra denna ombalansering har stor inverkan på den globala ekonomi – och för Sveriges utsikter på de internationella marknaderna. Det finns anledning att titta närmare på den kinesiska utvecklingen.

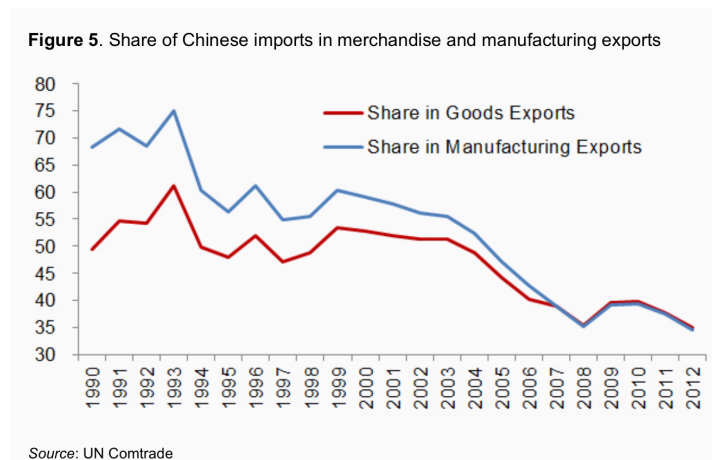
Ett exempel på Kinas betydelse är att världshandelns bromsade ökningstakt under senare år (diagram 1) sannolikt inte bara är ett konjunkturellt fenomen eller en kvardröjande effekt av finanskraschen år 2008, utan också har en strukturell förklaring i Kinas utveckling. År 1990 var mer två tredjedelar av Kinas exportvärde importerat i form av råvaror och insatsvaror. Idag är importandelen cirka en tredjedel till följd av den kinesiska ekonomins diversifiering och avancemang i värdekedjan (diagram 2). Kinas handel och utbyte med omvärlden fungerar därmed inte längre på samma sätt som dragmotor för framväxten av globala värde- och produktionskedjor.

Diagram 1. Förhållandet mellan världens BNP-tillväxt och världshandelns ökning

I perioden 1970 till 1985 ökade världshandelns värde med ett årligt genomsnitt om 31 procent mer än världens BNP-tillväxt. I perioden 1986 till 2000 var motsvarande tal 118 procent, för att i åren efter år 2000 ha fallit tillbaka till 31 procent.

Diagram 2. Importandel i Kinas export, industrivaror och alla varor

Den gamla tillväxtmodellen

Kina har haft en extremt snabb tillväxttakt i 30 år, men med finanskraschen år 2008 tycks villkoren ha förändrats. Under de sex år som föregick kraschen, fram till och med år 2007, växte Kinas BNP med ett årligt genomsnitt om elva procent, och investeringar svarade för 41,5 procent av BNP. Landets handelsbalans visade stort och växande överskott med en topp år 2007 om tio procent av BNP. Under de sex år som har

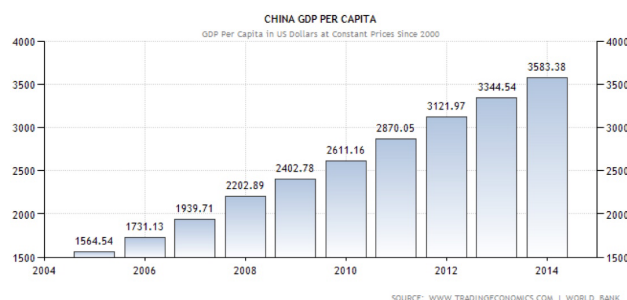
förflutit efter kraschen (till och med år 2014) har överskottet i handelsbalansen minskat till mellan två och tre procent av BNP. Men bortfallet av efterfrågan på exportmarknader har nästan helt täckts av ökade inhemska investeringar, vilka överskridit 50 procent av BNP under de senaste åren.

Kinas tillväxt är imponerande jämfört med resten av världen, men har ändå minskat till i genomsnitt under åtta procent, mer än tre procentenheter lägre än genomsnittet under de sex åren före finanskraschen. Det är dock naturligt att Kina växlar över i en mognare tillväxttakt när ekonomin växer; varje procentenhet representerar ett ökat absolut värde, och i absoluta tal är tillväxtbanan fortfarande linjärt stigande (diagram 3 och 4).

Diagram 3. Kinas BNP-tillväxt i procent

Diagram 4. Kinas BNP, absoluta tal per capita i konstant penningvärde

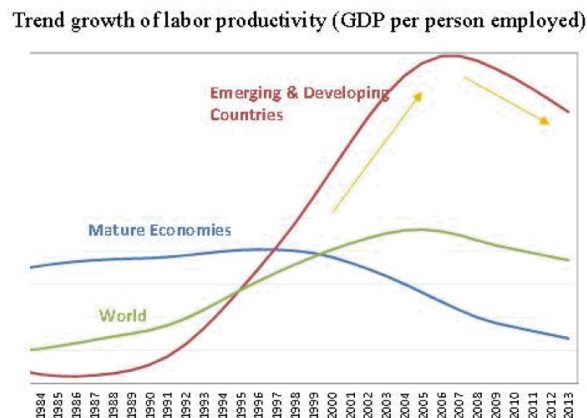

Vad som emellertid kan ses som problematiskt är att Kina behöver en större investeringsvolym för att åstadkomma en långsammare relativ tillväxttakt än tidigare. Detta manifesterar sig på tre sätt:

- För det första har moderniseringstakten mätt som total faktorproduktivitet (TFP) avtagit. TFP mäter hur stort utbyte en ekonomi har

av sina insatser av kapital och arbete. En betydande del av Kinas ökade produktivitet under de gångna 30 åren har bestått i s.k. *catch up*-effekter (komma ifatt-effekter), dvs. att man har tagit i bruk redan existerande teknik och produktionsmetoder med högre produktivitet från de mogna ekonomierna. Stagnerande TFP-utveckling antyder att man börjar närma sig gränsen för dessa snabba och lättvunna vinster. Att de lågt hängande frukterna börjar ta slut tycks vara ett förhållande Kina delar med andra tillväxtländer (diagram 5).

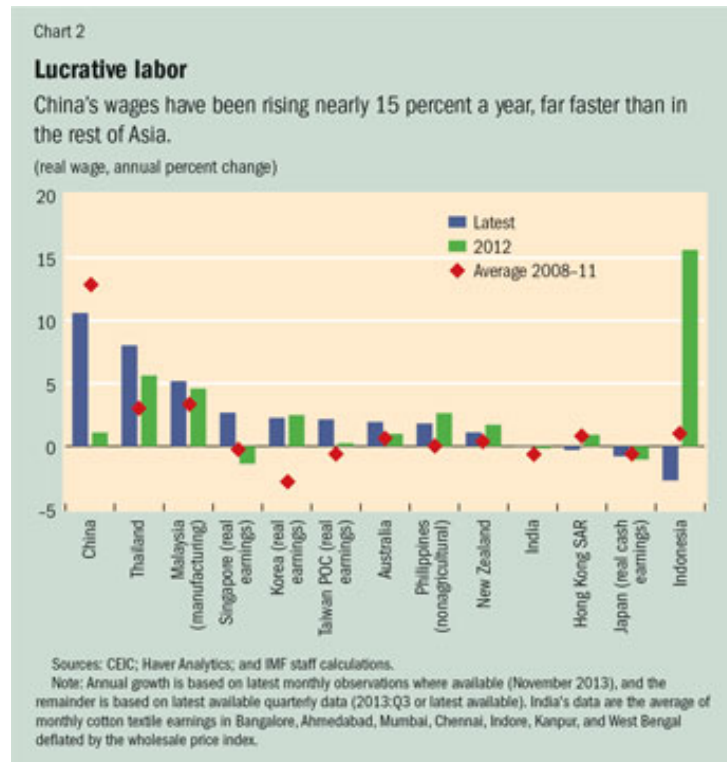
Diagram 5. BNP-tillväxt per anställd 1984-2013; världen, mogna ekonomier, tillväxtländer

- För det andra, med nära koppling till det första, faller kapitalets marginalavkastning – dvs. nya investeringar ger inte samma lönsamhet som tidigare. Genomsnittet sjunker, vilket speglar bibehållen avkastning i delar av ekonomin och allt fler förlustaffärer i andra. Konkreta yttringar syns i form av nyuppförda fastighetskomplex som står outnyttjade i Kinas städer, byggprojekt som överges som betongskelett, nyckelfärdiga köpcentra och flygplatser m.m. som inte tas i bruk, och såväl nya som gamla produktionsanläggningar som står tomma och oanvända, t.ex. inom stålindustri och bearbetning av råvaror.
- För det tredje stagnerar konsumtionsutvecklingen, i synnerhet hushållskonsumtionen, och är nu nere i 34 procent av BNP (!). Det är dock viktigt att inse att det handlar om den relativa tillväxten, dvs. i förhållande till hela samhällsekonomin (i synnerhet investeringarnas) expansion. I absoluta termer ökar de kinesiska hus-

hållens inkomster och konsumtion i hastig takt (diagram 6); inkomsterna dock snabbare än konsumtionen då de kinesiska hushållen har ett högt och växande sparande. Sedan 1990 har detta senare ökat från cirka 15 procent av hushållens disponibla inkomster till 30 procent 2010 (!!!).

Diagram 6. Reallöneutveckling 2008-2011 i asiatiska länder

Tidigare erfarenheter från Japan, Korea och den kinesiska provinsen Taiwan kan tas till jämförelse med Kinas nuvarande utvecklingsfas. När dessa ekonomier under 1970- och 80-talen hade BNP-nivåer per capita som motsvarar Kinas idag var deras investeringsnivåer i genomsnitt 35 procent av BNP - då höga i internationell jämförelse, men cirka 15 procentenheter lägre än Kinas nuvarande. Dessa länder visade då fortfarande höga TFP-tal, så trots lägre investeringar var deras tillväxt ändå i nivå med Kinas idag. I genomsnitt uppgick hushållens konsumtion i dessa länder då till drygt 50 procent av BNP, dvs. nära 20 procentenheter högre än i Kina idag.

Kinas politiska ledning är medveten om att landets ekonomi är i behov av ombalansering, från extremt höga realinvesteringsnivåer med

allt sämre avkastning till en tillväxt som mera drivs av ökad konsumtion och innovationer. Vid Centralkommittéens tredje plenarmöte i fjol beslutades om en rad reformer just för att stimulera innovation och produktivitetstillväxt, lägga band på slösaktiga investeringar och öka hushållens konsumtion.

Kinas reformdagordning

Resolutionen från det tredje plenarmötet innehåller en lång katalog av reformer. De som rör ekonomins ombalansering ligger i huvudsak inom fyra områden: (1) uppmjukning av *hukou*-systemet, (2) reformering av finanspolitiken på provinsnivå, (3) avreglering av den finansiella sektorn och (4) öppnande av tjänstesektorn för konkurrens.

Hukou-systemet

Hukou är det kinesiska systemet för folkbokföring. Drygt 60 procent av befolkningen är bokförda som landsbygdsbor och det är mycket svårt att ändra mantalsskrivningsort, vilket bromsar inflyttningen till städer. Kina har en av världens största inkomstskillnader mellan land och stad: genomsnittsinkomsten i städerna är mer än tre gånger högre än på landsbygden. Landet består i realiteten av två ekonomier med väsensskilda villkor – en modern stadssektor med arbets- och levnadsförhållanden som närmar sig de mogna ekonomiernas och en landsbygd som fortfarande befinner sig i Tredje världen. Många landsbygdshushåll skulle flytta till städerna om de fick möjlighet, och trots restriktionerna gör åtskilliga unga landsbygdsbor det som tillfälliga arbetare. Även om man inkluderar dessa i stadsbefolkningarna är urbaniseringsgraden låg i förhållande till landets utvecklingsnivå, drygt 50 procent. Den mycket stora befolkningen, drygt 1,3 miljarder människor, ger särskild tyngd åt dessa frågor.

Hukou-systemet innebär således att enskilda individer kan ta arbete i städerna, men inte ta med sina familjer och bli folkbokförda som stadsbor med tillgång till offentliga tjänster och möjlighet att skaffa permanent bostad. Det förser byggnadssektorn och exportindustrin med billig arbetskraft, men håller tillbaka den inhemska efterfrågan genom att familjer lämnas kvar i fattiga områden på landsbygden. Att reformera *hukou*-systemet skulle sannolikt effektivt bidra till en gynnsam ombalansering av ekonomin på flera sätt. En viktig källa till produktivitetstill-

växt är överföring av arbetskraft från småskaligt lantbruk med låga förädlingsvärden till sysselsättningar med högre förädlingsvärden och löner i tillverkningsindustri och modern servicesektor, s.k. extensiv tillväxt. Trots en ogynnsam demografi med åldrande befolkning finns fortfarande enorma arbetskraftsreserver på Kinas landsbygd. I sin rapport till den nationella folkkongressen i mars i fjol satte premiärminister Li Keqiang upp målet att 100 miljoner landsbygdsbor som idag är tillfälliga arbetare i städerna ska få fullt stadsmedborgarskap.

Men det finns motstånd. Provinsregeringar och myndigheter i städerna håller emot *hukou*-systemets reform av oro för de ökade behov av sociala tjänster som inflyttning av hela landsbygdsfamiljer kan väntas leda till (och här finns en ohelig allians med provinsregeringar på landsbygden som vill hålla kvar sitt befolkningsunderlag). Den offentliga sektorn i Kina har betydande resurser, men det finns en obalans i att centralregeringen har det mesta av skatteinkomsterna och provinsregeringar det huvudsakliga befolkningsansvaret.

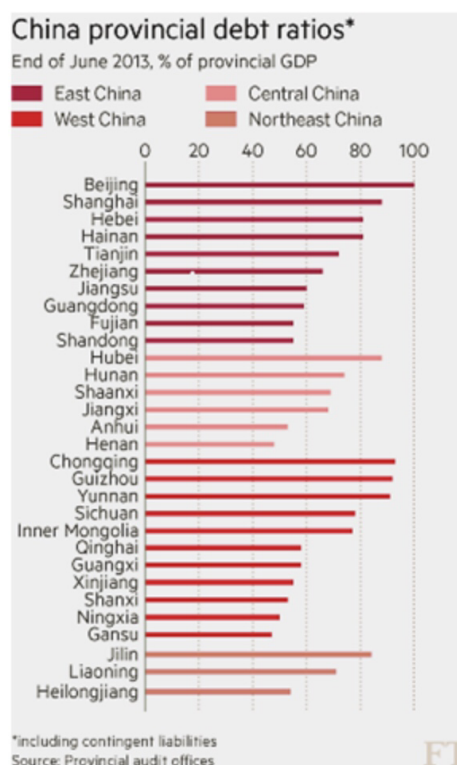
Finanspolitiken

För att minska detta motstånd hos provinsregeringarna, som inom ramen för fördelningen av ansvarsområden mellan central och regional nivå är en reell maktfaktor i Kina, har centralregeringen annonserat en rad finanspolitiska reformer för att stödja ombalanseringen av ekonomin:

- *Åtgärder för att öka provinsregeringarnas inkomster*, bl.a. en nationellt enhetlig fastighetsskatt vars intäkter ska tillfalla provinserna. Det skulle även bli en motverkande faktor till fastighetspekulationen som är en betydande drivkraft för den excessiva investeringsutvecklingen (även om marknadskrafterna idag verkar för en avkylning genom överutbud)
- *Ökad vinsthemtagning från offentligägda företag*. Den offentliga bolagssektorn i dess helhet visar betydande överskott, och genom att dra in vinster på både central och provinsnivå främjas finansieringen av offentliga utgifter för utbildning, hälsovård och miljöskydd på bekostnad av överdrivna investeringar

- *Tillåta provins- och kommunala myndigheter att utfärda obligationer med långa löptider* för att finansiera infrastruktursatsningar, istället för att som idag söka finansiering genom kortsiktiga banklån. Det skulle innebära en viss ekonomisk lättnad för provinserna och frigöra resurser för välfärdsreformer – men också riskera att öka improduktiva investeringar. Bakgrunden torde dock främst vara provinsmyndigheternas höga upplåning (diagram 7). Investeringsutrymmet synes i stort intecknat och strävan är snarare att omplacera den upparbetade skuldstocken till långa löptider mer än att skapa instrument för nya lån.

Diagram 7. Provinsernas skulder i andel av BRP, 2013

- *Förändra incitamenten för lokala och regionala myndigheter och deras tjänstemän för att främja ombalanseringen.* Lokala och regionala myndighetspersoner belönas idag karriär- och inkomstmässigt för insatser som främjar investeringar och tillväxt, och är mindre benägna att möta andra behov som ren luft, livsmedels-säkerhet, god utbildning och sjukvård m.m. Sådana insatser belönas inte på samma sätt av incitamentsstrukturen. Det handlar om trögrörliga institutionella förhållanden med både formella och

informella aspekter. Här finns kanske den svåraste utmaningen för centralregeringen, vars inflytande på interna strukturer på provinsnivå är begränsat - medan de som har maktresurser på denna nivå gynnas av status quo. Frågan kompliceras av korrup-tion och icke-transparenta, informella beroendestrukturer mellan myndighetspersoner på olika nivåer i provinserna.

Två strategier har lanserats från central nivå för att komma till rätta med detta, å ena sidan främjande av genuint demokratiska personval på provins- och lokalnivå (dock ej i västerländskt parlamentariska former med oberoende partiväsande), å den andra ökad kontroll och drakoniska rättsliga insatser mot korrup-tionen. Med det nuvarande ledarskapet under presidenten Li Jinping och hans krets har pendeln slagit över mot det senare, och de lokala demokratiexperiment som infördes under Hu Jintaos presidentskap (2003-2013) och tidigare har mer eller mindre lagts i träda (med reservation för att Kina är ett stort land där åtskilligt som sker på provinsnivå ligger i radarskugga för omvärlden).

Det finns även ett motstånd i städerna mot uppmjukning av *hukuo*-systemet som inte adresseras av annonserade åtgärder vilka riktar mot provinsregeringar. Det handlar om breda löntagargrupper farhågor för ökad konkurrens om arbetstillfällen och lönepress också utanför de låglönesektorer till vilka "den flytande arbetskraften" idag hänvisas. Det handlar också om bättre ställdas stadsbornas oro för tilltagande kriminalitet och oordning till följd av ökad invandring från landsbygden.

Kulturskillnaderna mellan land och stad i Kina är betydande, och historiskt har från gång till annan våldsam animositet utbrutit, exempelvis under kulturrevolutionen, vars yttringar på basplanet mer handlade om fattiga bönders revansch på de fina stadsborna än socialismens utveckling. Motsättningen mellan land och stad är i själva verket en central dimension för förståelse av den kinesiska utvecklingen under folkrepubliken tid.

I vilken grad opinioner av detta slag har betydelse för politiken är svårt att säga, men de ska antagligen inte underskattas. Kinesiska myndigheter, i synnerhet centralregeringen, är trots frånvaro av västerländska demokratiska institutioner känsliga för opinioner och lyhörda för stämningar bland breda befolkningsskikt - i förening med intolerans mot isolerade dissidenter, i synnerhet om de utmanar Kinas statsskick, och

etniska minoriteter som motsätter sig modernisering. Men det är en balansakt, då regeringen också har att ta hänsyn till opinionen på Kinas landsbygd, vilken uppfattar *hukou*-systemet som ett hinder för människors strävan efter ett bättre liv.

Bilden av Kina som en totalitär diktatur nyanseras i realiteten av förhållandet att Kina är ett land med mycket folkliga protester och opinionsyttringar, även om tövädret under de tidigare presidenterna Jiang Zemin och Hu Jintao tycks ha kylts av en del under det nuvarande kollektiva ledarskapet med Li Jinping i spetsen.

Under de senaste fem åren har centralregeringen i Kina infört världshistoriens största pensionsreform, vilket rönt föga uppmärksamhet i väst. Statliga folkpensioner har införts för 240 miljoner människor på landsbygden. Effekterna på den aggregerade konsumtionen i Kina har inte varit så stora, då konsumtionsnivån på landsbygden är låg. Men reformen kan visa sig vara av betydelse för att skapa bättre förutsättningar för *hukou*-systemets avveckling, då till städerna inflyttande landsbygdsbor inte behöver ta med sig åldriga anhöriga som hotar att bli sociala belastningar för provinsmyndigheterna där (och som går miste om den statliga pensionen om de lämnar landsbygden), medan provinsregeringarna på landsbygden blir mindre beroende av lokal bosatta yrkesverksamma för den åldrande befolkningens försörjning. Pensionsreformen ter sig som ett stycke genomtänkt social ingenjörskonst, som adresserar ett komplex av problemställningar på vägen till ombalanseringen av Kinas ekonomi.

Finanssektorn

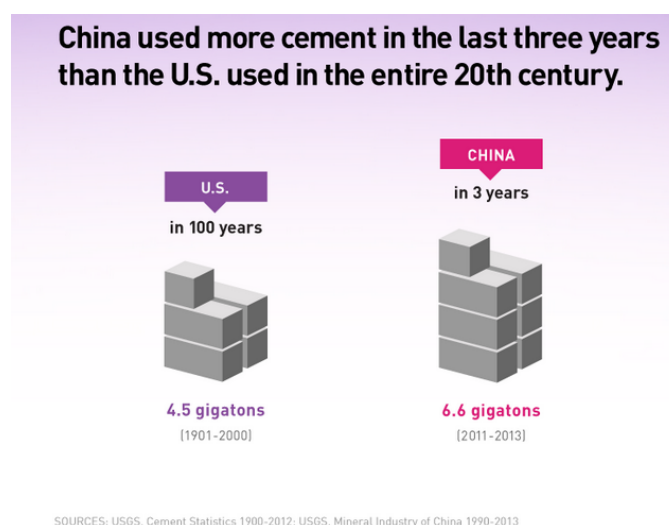
Avreglering av Kinas finanssektor är ett annat reformområde som anvisades av det tredje plenarmötet, och som anses ha stor potential att främja ombalanseringen. Här kan man resa frågetecken om regeringen är inne på rätt väg.

Dominansen av statsägda och statsstyrda banker har inneburit räntor nära eller under inflationsnivån, och dessa "nära noll"-realräntor har i praktiken fungerat som en skatt på hushållssparande och subventioner av företag och lokala myndigheter som kan låna billigt till investeringar. Även om realräntorna har varit nära noll i en stor del av världen under senare år är Kina ett specialfall då man haft sådana räntor i flera decennier.

Regeringen har nu tagit steg för att främja nya finansiella aktörer och instrument att konkurrera med bankerna i syfte att öka avkastningen för sparare och höja kostnaderna för högrisklån. Men merparten av de nya finansiella tjänsterna marknadsförs i realiteten genom bankerna och uppfattas felaktigt av allmänheten som lågriskengagemang. Volymerna har ökat kraftigt under senare år, och föga förvånande har en del placeringar gått dåligt. Satsningar inom t.ex. kolgruvor i Shanxi, solceller i Shanghai och åtskilliga fastighetsinvesteringar i medelstora städer har gått omkull, och inblandade företag har inställt betalningarna. I följd inträffade den första kollapsen för en privat företagsobligation i Kinas moderna historia, och nyligen delade ett statsägt företag samma öde (*Baoding Tianwei Group*, verksam inom krafttransmission). Fler är antagligen att vänta.

Regimen strävar efter att modernisera och kommersialisera den finansiella sektorn för att främja mer professionell och oberoende kreditbedömning som en motverkande kraft till provinspolitiskt gynnade arbetskraftsintensiva investeringar i cement och maskineri. I stället vill man i högre grad styra över kapitalflöden till framtidsinriktade satsningar på FoU och kvalificerade tjänster. Behoven av detta är uppenbara (diagram 9).

Diagram 9. Cementförbrukning, Förenta staterna och Kina

Men att öppna för en mindre reglerad och mer råkapitalistisk finansiell sektor är knappast en framgångsväg för att dämpa det extremt höga

sparandet. Ökad konkurrens med nya finansiella aktörer och instrument som ställer högre avkastning i utsikt i jakten på hushållens sparpengar kan få motsatt effekt på detta sparande – och riskerar att leda till instabilitet, krascher och kapitalförstöring på lite längre sikt. Det behövs informations- och utbildningsinsatser för att göra hushållen medvetna om att nya finansiella instrument är riskobjekt, men myndigheterna vill inte att allmänhetens förtroendet för den expanderande finansiella sektorn ska svikta och har varit passiva i frågan.

Under det senaste året har stagnerande fastighetsvärden styrt om investeringsströmmar i stor skala till Shanghaibörsen. Från november i fjol till juni i år stegrades indexvärdet kraftigt från 2000 till över 5000. Kursstegringen attraherade många oerfarna placerare, som har flyttat hushållens besparingar från bankkonton och sparfonder med låg ränta till aktieplaceringar. Många mindre och medelstora företag hakade på med lånade pengar, och finansförvaltning tycktes plötsligt bli den dominerande affärsidéen för många såväl tjänsteföretag som underleverantörer till exportindustrin.

I början av juni vände det. På några veckor rasade index till 3500 (diagram 8).

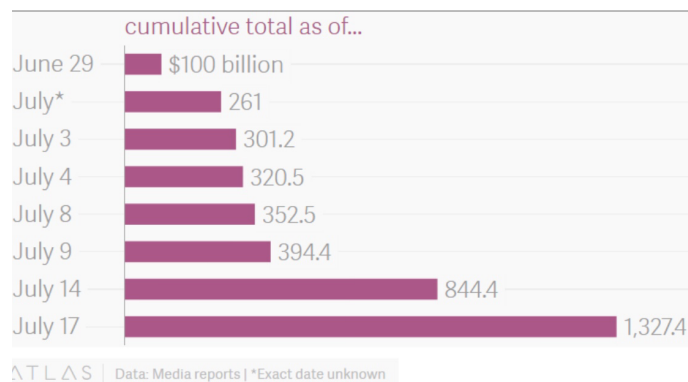
Diagram 8. Index Shanghaibörsen aug 2014-aug 2015

Myndigheterna lyckades med massiva insatser under juli månad hejda raset. Handeln med de mest sårbara börsnoterade bolagens aktier stängdes tillfälligt av, och centralbanken genomförde mycket stora uppköp av andra genom *China Securities Finance Corp*, ett helägt dotterbo-

lag, som på kuppen blev en av de tio största aktieägarna i en rad kinesiska storföretag (*China Daily* 2017-07-22). Statens uppköp av aktier under de mest intensiva dagarna uppgick sammanlagt till hisnande nära 4000 miljarder US-dollar (diagram 9).

Diagram 9. Den kinesiska statens aktieköp juli 2015

Shanghaibörsen har tidigare varit av begränsad betydelse, men det senaste årets kraftiga kursuppgång och ökade volymer har fört dess omsättning i nivå med New York-börsen (Diagram 10).

Diagram 10. Omsättning börshandel USA, Kina 2011-2015

Även om Wall Street med kursrasen i Shanghai har återtagit placeringen som världens största marknadsplats för aktier, så har liberaliseringen av den finansiella sektorn i Kina lett till att landet sannolikt har kommit

för att stanna även i detta toppskikt. Men huvuddelen av investeringarna på den kinesiska aktiemarknaden är inhemska, vilket begränsar internationella spridningseffekter av tilltagande volatilitet. Dock innebär det ett ökat inslag av instabilitet i Kina. Regeringens nyligen aviserade ambition att införa en insättningsgaranti för banker med oktroj är dock ett viktigt steg för att upprätta en brandvägg mellan låg- och högrisksektorer på de finansiella marknaderna.

För att stimulera utvecklingen av mer kvalificerade sektorer och låta tillväxten drivas av produktutveckling behöver den inhemska efterfrågan stärkas genom att hushållens extremt höga sparande reduceras. En viktig faktor i sammanhanget är bristen på offentligt finansierade välfärdstjänster. Ett centralt motiv för hushållens höga sparande är att ha råd med utbildning, sjukvård och pensioner. Det handlar framför allt om mellanskikten i städerna, som har tämligen goda inkomster.

Regimen inser detta och har växande välfärdspolitiska ambitioner, men har svårt att komma till realisering då de flesta löntagare i städerna har någon form av socialt skydd knutet till anställningen. Att knyta dessa sinsemellan mycket olika försäkrings- och sparandeformer i företagen till generella system är en svår uppgift, och hittills har man trots omfattande utredningsarbete inte kommit till för de många inblandade parterna acceptabla tekniska lösningar. Den nya arbetslagen från år 2007 införde obligatoriska försäkringar för bl.a. arbetsskador, akutsjukvård, förloringsledighet och arbetslöshet, vilket åtminstone på kort sikt in-tecknade en hel del av utrymmet för arbetsgivaravgifter. Oklarhet om gränsen mellan centralregeringens och provinsernas befolkningsansvar och de stora regionala skillnaderna, framför allt mellan land och stad, är andra hinder som måste övervinnas. Att lyckas härvidlag synes vara en avgörande fråga för Kinas ambition att utveckla ett "harmoniskt och kreativt höginkomstsamhälle".

Ytterligare en betydelsefull faktor är förhållandena på bostadsmarknaden i Kinas städer. Hög kostnad för att köpa en bostad bidrar till hushållens sparbenägenhet. Samtidigt har fastighetsinvesteringar i hög grad bildat basen för hushållens sparande. Fastighetsmarknaden har präglats av vild spekulation och överhettning. Centrala myndigheters brandkårs-mässiga informella styrning från kulisserna via banksektorn har hittills lyckats undvika en universell krasch till förmån för mjuklandning. Men liberaliseringen av den finansiella sektorn gör det mindre sannolikt att sådana dirigistiska konststycken ska vara framgångsrika i

framtiden. Lika viktigt som etablering av generella välfärdsinstitutioner synes en bostadspolitisk reform vara som i ordnade former stabiliserar hushållens bostadssparande och kapitalförsörjningen för denna sektor. En dynamisk marknadsekonomi förutsätter att den finns finansiella aktörer för högriskengagemang, men befolkningens bostadsbehov bör inte vara ett sådant.

Tjänstesektorn

Ytterligare ett område där regeringen annonserar liberaliseringsambitioner är infrastrukturella tjänster som telekom, energiförsörjning, logistik m.m. där statliga eller provinsägda företag dominerar stort idag. Det handlar om tjänster som traditionellt har betraktats som naturliga monopol och i olika former organiserats som offentligt affärsdrivande verksamhet även i kapitalismens kärnländer i väst. Det har funnits goda skäl för detta, men monopol göder feta katter även i allmännyttig regi.

Den tekniska utvecklingen har på några områden medfört att tidigare fysiska begränsningar för konkurrens har undanröjts, t.ex. när det gäller tjänster för telekommunikation. Avskaffande av offentliga monopol och privatisering i väst har utan tvekan varit till fördel för konsumenter och till samhällsekonomisk nytta, även om tendensen till oligopolism kräver offentlig övervakning och kontroll för att motverka priskarteller.

På andra områden, t.ex. järnvägar, är erfarenheter från privatiseringar mindre gynnsamma. De villkor som ledde till naturliga monopol, i detta fall den fysiska rälsbundenheten, finns kvar. Här finns i Kina också en annan aspekt, nämligen att offentligt ägarskap och sammanhållen storskalighet har möjliggjort en utveckling som är svår att tänka sig i regi av ett flertal konkurrerande och vinstmaximerande aktörer. Kina är idag världsledande när det gäller höghastighetståg; av många sakkunniga betraktade som framtidens viktigaste transportmedel. På vägen dit finns exempel på byråkratiska och korrupta felinvesteringar i skandalös skala, men samverkan mellan den statliga järnvägen, statsägda tåg tillverkare och universitet i förening med offentliga investeringar har ändå fört Kina till en högteknologisk tät position i världen. Man kan se en parallell till det i Sverige fruktbara samarbetet mellan monopolet Televerket, LM Ericson och Tekniska högskolan i Stockholm, som en gång placerade ett litet land i Norden i världstoppen på teleteknikens område.

Ett annat exempel där Kina ligger i den teknologiska globala frontlinjen tack vare offentliga monopol är energiförsörjning. Även om man fortfarande släpar efter med gammal teknik när det gäller betydande delar av dagens energiproduktion, så investerar kineserna med innovationsmässiga framgångar mer i forskning och utveckling av ny miljövänlig energiteknik än både Nordamerika och EU. Troligen ligger man främst i världen när det gäller lagring av energi och batteriteknik; ett nyckelområde för effektivt nyttjande av förnybar energi. Det är framtids-satsningar som hotas om energisektorn överlåts åt privata företag med större intresse för aktieutdelningar idag än ren energi imorgon.

Det finns skäl för kineserna att noga studera erfarenheter i väst av privatisering av naturliga monopol inom tjänstesektorn för att kunna dra nytta av fördelar som otvivelaktigt finns på några områden, och undvika att upprepa misstag på andra.

Avslutande diskussion

Västliga observatörer, i synnerhet amerikanska, har i 25 års tid förutspått den kinesiska ekonomins snara sammanbrott och landets återfall i isolerad obetydlighet i världspolitiken. Men förhoppningarna har kommit på skam. Efter en nedgångsperiod om 150 år är Kina tillbaka i den ställning landet haft under större delen av den kända historien: som en av de kulturellt, tekniskt och ekonomiskt mest framskridna nationerna i världen – och därtill den ojämförligt största. Det får västerlandet nog lära sig att leva med. Men det står alltmer klart att den extraordinära tillväxtperioden efter år 1980 har nått vägs ände.

Det kommer inte som en överraskning för det kinesiska ledarskapet. Den dåvarande premiärministern Wen Jiabao väckte uppmärksamhet i västliga media när han i samband med partikongressen år 2007 påpekade: "Det största problemet med Kinas ekonomi är att tillväxten är instabil, obalanserad, okoordinerad och ohållbar." Ledningen insåg att potentialen för den exportorienterade tillväxtstrategin var på väg att tömmas ut, och att landet riskerade att hamna i medelinkomstfällan: ökade inkomster leder till att konkurrenskraften försvagas i sektorer med låga förädlingsvärden, utan att man förmår ta steget fullt ut till produktion med höga förädlingsvärden. För att undvika detta slog man i samband med den internationella finanskrisen år 2008 in en ny strategi som gick ut på att vända de stora överskotten i bytesbalansen till ökad

inhemsk efterfrågan och storskaliga investeringar för att klättra i värdestegen.

Löner och investeringar har därmed ökat mycket kraftigt under senare år – men den inhemska efterfrågan släpar efter därför att hushållen sparar i stället för att konsumera, och de ökade investeringarna har i hög grad slösats bort på olönsamma projekt. Tillväxten hackar och hämmas ytterligare av svagt efterfrågetryck på de globala marknaderna.

Som en reaktion på detta riktar ledningen uppmärksamhet på avreglering av den finansiella sektorn för att få till stånd en mer effektiv resursallokering. Men man kan se betydande risker att avtagande lönsamhet för reala investeringar främjar finansiell spekulation. Antagligen är Kina med denna inriktning förr eller senare på väg mot sin första stora finanskrasch (eller andra efter Kublai Kahns sedelsvindel på 1200-talet). Med tanke på kapitalismens historia i väst är slutsatsen inte särskilt djärv – men denna historia visar också att det finns återhämtning och fortsatt liv efter finansiella härdsmltor.

Samtidigt har insatser för att reducera hushållens höga sparande blockerats av tekniska svårigheter och intressekonflikter när det gäller att realisera ledningens välfärdspolitiska ambitioner – och till viss del motverkar liberalisering av den finansiella sektorn detta mål.

Analysen leder till slutsatsen att Kina står inför växande ekonomiska problem. Samtidigt kan man spekulera i om den drygt tjugoåriga expansionsperiod för den globala kapitalismen som tog sin början i början av 1990-talet, och som Kina har spelat en avgörande roll för, står inför sitt slut (se diagram 2 och 5). Om det mönster av långa vågor, s.k. Kondratieffcykler, som är iakttagbart sedan industrialiseringens genombrott i slutet av 1700-talet, håller i sig har vi en stagnationsperiod om cirka tjuugo till trettio år att vänta i världsekonomin. Avtagande tillväxt och uppmärksamhet på den inre utvecklingen i Kina kan leda till att landet inte längre fungerar som dragmotor för expansionen av globala värdekedjor på det sätt som varit fallet varit under senare decennier. Den mångomtalade globaliseringen ser ut att tappa fart.

Den stigande US-dollarkursen, och Yuanens koppling till denna, har under de senaste åren satt den kinesiska exporten under press och bidragit till att dämpa den ekonomiska aktiviteten. Kina svarade för 85 procent av tillväxten i världen år 2012, 54 procent år 2013, 30 procent år 2014 och beräknas i år svara för 24 procent (IMF). Kina har dock länge

hållit fast vid kopplingen till US-dollar, dels för att upprätthålla ett omvandlingstryck för den ekonomiska produktionens förflyttning uppåt i värdekedjan, dels p.g.a. en ambition att den kinesiska valutan ska inkorporeras i IMF:s valutakorg, vilket förutsätter stabilitet. Idag ingår US-dollar, Euron, det brittiska pundet och den japanska Yenen i indexet. Att Kina nu släppt valutakursen får ses som ett uttryck för att den stagnerande varuexporten (och med den ett utflöde i betalningsbalansen) nått en smärtpunkt - men kanske också som en reaktion på att de västliga länderna med Förenta staterna i spetsen inom IMF hittills har blockerat Yuanens upphöjelse till internationell reservvaluta.

Den nya kinesiska valutaregimen låter marknaden bestämma kursen inom ett dagligt spann av två procents kursrörelse, där gårdagens slutnotering är utgångspunkt för nästa dag. Hur mycket Yuanen kommer att falla är omöjligt att säga. Å ena sidan stärker en marknadsbestämd valuta argumenten för att dess volym bör kvalificera för en plats i IMF:s index, å andra sidan stimuleras den kinesiska ekonomin av Yuanens depreciering. Genom att släppa på valutakontrollen får centralbanken större rörelsefrihet när det gäller penningpolitikens andra variabler som ränta och penningmängd. Nackdelen är att omvandlingstrycket i den kinesiska ekonomin mattas av.

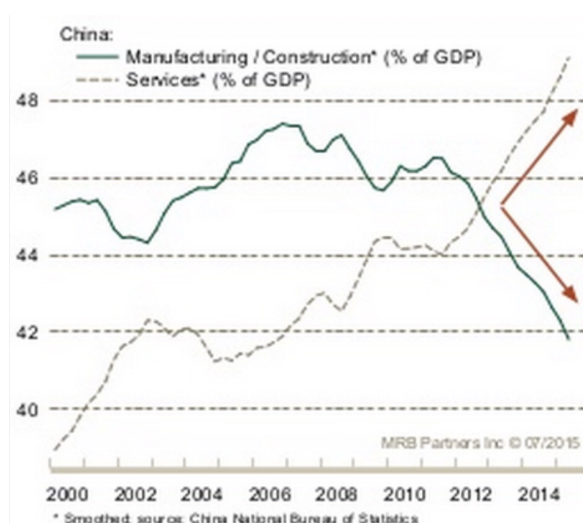
Omedelbart är det Förenta staterna som främst drabbas av billigare kinesiska varor genom ökat underskott i den amerikanska bytesbalansen, men en rörligare kinesisk valuta slår också mot andra tillväxtekonomier. Tendensen till handelskrig med valutamanipulationer på en stagnerande världsmarknad skärps. US-dollarns relativa förstärkning kommer också sannolikt att driva på den deflativa tendensen på världsmarknaden, främst när det gäller råvarupriser. Det i sin tur kyler av den globala konjunkturen - men en högre fart i Kina kan verka som en motverkande kraft.

De nuvarande problemen till trots ska inte den dynamiska kraften i det kinesiska samhällslivet och ekonomin underskattas. Även om många investeringar under senare år är felallokerade är satsningarna på FoU och utbildning betydande. Omstruktureringen av den kinesiska ekonomin är igång, om än i långsammare takt än man önskar (diagram 11 på nästa sida; notera att skalan är avkortad på x-axeln).

Den kinesiska staten och centralbanken har därtill världens starkaste balansräkning. Utvecklingspotentialen är avsevärd också vid en lägre

och ojämna tillväxttakt. Landet har förutsättningar att på andra sidan av en lång våg av stagnation i världsekonomin framstå som den starkaste globala makten såväl ekonomiskt som politiskt; väst och andra delar av världen drabbas sannolikt värre.

Diagram 11. Industri- respektive tjänstesektorns andel av BNP i Kina 2000-2014

I internationell jämförelse ser också den kinesiska allmänheten mer positivt på den ekonomiska situationen än i något annat land (diagram 12 på nästa sida). Mätningen gjordes före Shanghaibörsens ras, men förlusterna där handlar i hög grad om ej realiserade vinster; räknat från årsskiftet ligger börsen fortfarande på ett rejält plus.

En fråga av stor, för att inte säga avgörande, betydelse i ett medellångt perspektiv är dock hur regimen hanterar motsättningen mellan land och stad. Denna dimension spelar ingen framträdande roll i vad som syns på ytan i Kina idag, men har under folkrepublikens historia spelat en huvudroll för utvecklingens förlopp.

Under årtiondet som föregick den nationella befrielsen år 1949 var i realiteten kommunistpartiet en koalition av två partier med separata organisationer – ett marknads- och moderniseringsorienterat stadsparti med Liu Shaoqi som partichef, och ett egalitært landsbygdsparti med ideal om en kinesisk särutveckling med Zhou Enlai som organisatorisk ledare. I städerna gick åtskilliga nationalister till kommunisterna efter det borgerliga Koumintangs sammanbrott på fastlandet. Som partiord-

förande med en filosofisk och poetisk ådra var Mao Zedong en upphöjd och samlande gestalt under kriget, men framträdde under folkrepubliken som bondepartiets egentliga ledare i rivalitet med stadspartiets främste man Liu Shaoqi. Den senare kastades i fängelse under Kulturrevolutionen och dog där år 1969, men är idag postumt rehabiliterad som "Den Sjätte Store" vid sidan av Marx, Engels, Lenin, Stalin och Mao.

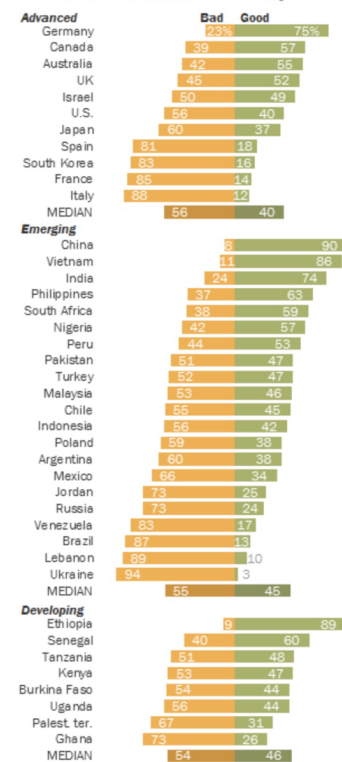
Den politiska turbulensen under folkrepublikens första decennier var en intensiv maktkamp mellan blocken där än det ena, än det andra hade överhanden. Stadspartiet drog slutligen det längsta strået genom Deng Xiaopings utmanövrering av "De fyras gäng" år 1976; en seger som med machiavellisk list konsoliderades genom att landsbygdens utveckling prioriterades under 1980-talet med folkkommunernas upplösning, utdelning av jord och framgångsrika marknadsekonomiska reformer, samtidigt som bondepartiets företrädare rensades ut från makten.

Diagram 12. Andel av befolkningen som uppfattar den ekonomiska situationen i hemlandet som god

Few See Their Economy as Doing Well

Few See Their Economy as Doing Well

The current economic situation in our country is ...

Source: Spring 2015 Global Attitudes survey, Q3.

PEW RESEARCH CENTER

Under ett årtionde gick Kina från att cirka 85 procent av befolkningen, huvudsakligen på landsbygden, levde under fattigdomsstrecket till att endast cirka 15 procent gjorde det – men i städerna stod utvecklingen i stort sett still under dessa år. Stadsbefolkningens missnöje ledde till proteströrelsen år 1989, som inte begränsades till studenter på Himmelska Fridens torg i Beijing utan gick som en löpeld genom Kinas städer och förenade arbetare, tjänstemän och intellektuella. Protesterna kvästes till slut – men satte städernas utveckling överst på dagordningen där de har varit sedan dess med växande klyftor till delar av landsbygden som följd.

Det är inte sannolikt att en demokratisering av västerländskt snitt blommar upp och får politisk betydelse i Kina. Men missnöje med relativ fattigdom, korruption och *hukou*-systemet kan i förening med nationalistiska underströmmar och reaktioner på det utlandsinfluerade och moraliskt dekadenta stadslivet leda till urladdningar på den landsbygd som inte syns särskilt mycket i rapporteringen från Kina, men där drygt halva befolkningen i detta jätteland lever.

Samtidigt kan missnöje i städerna tillta över en växande ström av inflyttande landsbygdsbor som uppfattas konkurrera om välstånd och utmanar med främmande seder. Kulturellt är skillnaderna mellan olika delar av Kina betydande. Motsättningar mellan befolkningsgrupper och reaktionär chauvinism kan få fäste där såväl som i Europa, och i Kina liksom här ge upphov till auktoritära strömningar underifrån.

Det kan i sin tur leda till att maktbalansen mellan olika falanger i Kinas ledning rubbas – och det är långt ifrån säkert att det blir till det bättre ur västerländsk synpunkt.

Dock är det intuitiva grundtipset att stabiliteten för en teknokratiskt rationalistisk regim med avsaknad av västerländsk demokrati, men med folklig acceptans och med successiv framväxt av andra former för maktens korrelerat underifrån, består i Kina under överskådlig tid.

Samtliga tidigare utgivna rapporter av Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg kan kostnadsfritt laddas ner i pdf-format från:

www.tankeverksamheten.se

Sänd oss din epostadress till redaktion@tankeverksamheten.se så får du alla kommande rapporter gratis i din brevlåda!

Vart är Kina på väg? Frågan är av stor betydelse för utvecklingen på de globala marknaderna och i världspolitiken. Men kunskapen om vad som händer i världens största land och näst största ekonomi är liten i Sverige. Anders Nilsson diskuterar det skifte som pågår i Kina utifrån både offentliga och informella informationskällor.

Ansvarig utgivare: Ann-Sofie Hermansson
www.tankeverksamheten.se
redaktion@tankeverksamheten.se

ISBN 978-91-87077-47-0